

Въ № 1365
Получено на 20 / XII 1909 г.

II 1178

С. С. БОБЧЕВЪ.

Св. Г. му

Възвращен
~~III-9-61~~

СЛАВЯНСКИТЪ
  СЪВЪЩАНИЯ

С. С. Бобчевъ :

МАЙСКИТЪ СЛАВЯНСКИ СЪВЪЩАНИЯ ВЪ ПЕТЕРБУРГЪ И МОСКВА.

Отъ 11—18 май т. г. въ Петербургъ и Москва станаха съвѣщания по славянскитѣ въпроси. Съвѣщанията бѣха извикани отъ прѣдседателя на Изпълнителния комитетъ при ланския Славянски съборъ въ Прага — Д-ръ К. П. Крамаржъ. Миналата година въ края на юний, тоя славянски съборъ, слѣдъ като се занима съ текущия си дневенъ редъ, бѣше избралъ единъ специаленъ Изпълнителенъ комитетъ, въ който влазяха отъ всѣка голѣма група по трима и отъ всѣка малка по единъ делегатъ и толкозь помощници.* При това, бѣше рѣшено изпълнителниятъ комитетъ да се свика, когато може прѣзъ годината, и ако потрѣбва да свика пакъ единъ прѣдварителенъ славянски съборъ. Свикването на събора не можа да стане; за това бидоха поканени на съвѣщания членовеѣ отъ изпълнителния, банковия и изложбения комитети. Съвѣщанията станаха въ Петербургъ и, отчасти, въ Москва. Като участникъ въ тия съвѣщания, считамъ за нелишно да запозная нашата читателска публика макаръ вкратцѣ съ обсъжданото и рѣшеното на тѣхъ.

I.

Славянскитѣ съвѣщания се почнаха въ Петербургъ на 11 май. Тѣ бѣха двойки: явни, достъпни за голѣмъ брой поканени, извънъ състава на надлѣжнитѣ комитети, и частни — въ които участваха само членовеѣ на комитетитѣ. Само разискванията на първитѣ съвѣщания, явнитѣ, бѣха назначени за публиката, за разгласяване.

На 11 май славянскитѣ гости въ Петербургъ бѣха посрѣщнати любезно и топло отъ страна на другаритѣ си отъ Пражския съборъ — руси и много видни общественни и парламентски дѣйци. Още първиятъ день се почнаха прѣдготовителнитѣ работи. Рѣши се да се поканятъ за съвѣщанията и общественни и учени дѣйци, като: А. И Гучковъ М. М. Ковалевский, Пл. Андр. Кулаковский, П. Милоковъ, А. А. Башмаковъ, Родичевъ, М. М. Теодоровъ, Ат. В. Ва-

* Въ тоя комитетъ влазятъ: Д-ръ Карлъ П. Крамаржъ, прѣдседатель; руси: графъ В. Бобрински, М. А. Красовски, Д-ръ Глѣбовицки, замѣст.—Львовъ, Маклаковъ, Дудекевичъ; поляци: Дабошински, Дмовски, дзѣдеховски, замѣстници: Стецки, Д-ръ Крекъ, Страшевичъ; българи: С. С. Бобчевъ, зам. Люцкановъ; хървати: Тресичъ-Павичичъ, зам. Д-ръ Винковичъ; сърби: Д-ръ Кумануди, зам. Д-ръ Балякъ; словаци: Хрибаръ, зам. Габршекъ; чехи: Д-ръ Вратиславъ Черни, зам. Д-ръ Шайнеръ. Въ банковата и изложбена комисии влазятъ изъ България Д-ръ Г. Калинковъ и Люцкановъ.

силевъ, Ю. Н. Милютинъ, М. А. Стаховичъ, проф. В. М. Владимировъ, В. Кораблевъ, Д-ръ Вергунъ, Г. Комаровъ и др. Отъ България се явиха двамата делегати (Бобчевъ и Люцкановъ), третиятъ (Д-ръ Г. Калинковъ) не можа, ако и да бѣше приготвенъ, да замине.

На 11 май вечерта въ „Салонъ армии и флота“ Слав. Благотворително Дружество въ Петербургъ държеше своето всѣкигодишно тържествено събрание, посветено на паметта на равноапостолитѣ славянски учители Св. Св. Кирилъ и Методий. Салонътъ бѣше прѣпълненъ. Присѣдстваваха, освѣнъ слав. гости, владици (Антоний Воллинскій и Серафимъ Псковски), професори, генерали и много прѣдставители отъ всички слоеве на руското общество. Тукъ говориха рѣчи: прѣдседателтъ А. А. Нарішкинъ — за значението на празника и за добрѣ дошли на слав. гости, явили се въ Петербургъ за обща работа въ полза на славянското единение. Академикътъ А. И. Соболевскій чете докладъ за „Славяновѣдѣнието въ висшитѣ учебни заведения“. — С. С. Бобчевъ говори за „славянската идея въ България“. Въ своята рѣчь той изтъкна положението на славянскитѣ организации въ България, Славянско Дружество и Славянска Бесѣда, подчерта, че тѣ сж всепартийни, обясни, че и България продължава да върви по здравия пѣтъ на една славянска културна дѣятелность, че за независимостта си тя е благодарна, прѣди всичко, на Русия, и че напразно нѣкои виждатъ отчаянъ симптомъ въ съвпадането на анексията съ Търновския актъ. България не можеше да спре анексията, а бѣлг. правителство е било мѣродавно и отговорно да се произнесе за най-благоприятния моментъ по прогласяване независимостта. Отъ своя страна това правителство е заявило, че между двата акта нѣмало никаква причинна връзка, че нѣмало никакви задължения, давани отъ България къмъ Австро-Венгрия. България гледа съ роднинска радост на обновена Русия. Референтътъ обясни, че сърбо-бѣлг. отношения сж добри, но че тѣ трѣба да станатъ още по-сърдечни въз основа на „прѣдоставяне Македония на македонцитѣ“ и при вземане за изходенъ пунктъ на всевъзможнитѣ сърбо-бѣлгарски съглашения—общата опасность. Той склучи съ думитѣ: Славянството може да има въ България единъ силенъ оплотъ.

Слѣдъ него говори обширно П. А. Кулаковскій: за значението на съезда на славянскитѣ организации въ П-бургъ. В. Ѳ. Дудекевичъ говори най-послѣ за призиването на славянитѣ.

На вечерята, която бѣше дадена сжщата вечерь, въ честь на гоститѣ, присѣдстваваха видни общественни дѣятели, членове на Господ. Дума и на Господ. Съвѣтъ, прѣдставители на учения съвѣтъ. Първата наздравица напи М. В. Красовскій — прѣдседателъ на клуба на общ. дѣятели, членъ на Госп. Съвѣтъ — за славянскитѣ гости. Между другитѣ тостове за насъ е важно да отбѣлѣжимъ здравицата на члена на Господарств. Съвѣтъ и професоръ М. М. Ковалевски. Славянството, каза той, — нещастно прѣзъ миналата година, все въ загуби, — има една побѣда; тя се дължи на културното развитие и духовната мощь на бѣлгарския народъ. За това пие за независимостта на бѣлгарското царство. На тоя тостъ отго

вори С. С. Бобчевъ, като поблагодари своя професоръ за братскитѣ съчувствия, къмъ неговата родина. Отличаваха се съ особна задушевностъ и красноръчие тостоветѣ на: Ю. Н. Милютинъ — за скория изгрѣвъ на всеславянското слънце на правдата; А. А. Башмаковъ — за дружната славянска работа. М. В. Красовскій въ своята заключителна рѣчь каза: „Живъ е Богъ на славянската земя. Русия ще възкрѣсне духовно и ще излѣзе побѣдителка и ще помогне за сбединението на всички славяни върху основа на културна и икономическа взаимностъ“.

II.

Дѣловнитѣ явни съвѣщания се държахъ въ Клуба на общественитѣ дѣатели — гдѣто е и помѣщението на Дружеството на славянската взаимностъ. Тѣ траяха по цѣль день и нѣкога до късна нощъ. Първото съвѣщание, 12 май, се откри отъ Д-ръ Карлъ П. Крамаржъ, който направи единъ краткъ прѣгледъ на миналогодишнитѣ събития въ славянския свѣтъ. Въ тая минута, казва той, трѣба да бждемъ откровени, но и да уважаваме политическия граници на господарствата, въ които живѣемъ. Анексиата на Босна-Херцеговина извика взаимни прѣрекания. Австрийскитѣ славяни, при всичката си симпатия къмъ сърбитѣ, бѣха принудени да не навличатъ върху себе си обвинения въ господарствена измѣна. Вънъ отъ това, нека се забѣлжи, че и Русия не можѣ да използва едно сближение съ Австрия и допусна тѣсното сближение на Австрия съ Германия. Това е вече фактъ. Отъ Балта до Адрия — има сега единъ блокъ. Той е неразривенъ. Крамаржъ отрича симпатитѣ си за австрославизма: обединение на западнитѣ славяни върху основи на католицизма и икономическо-културна уния съ балканскитѣ славяни — обрнато противъ Русия. Австрославизмътъ е опасна вещь. Той ще създаде братоубийствена крамола, която не може да желае ни единъ славянинъ. Такава идея би имала основание само тогава, ако Русия водѣше антиславянска политика. Сега, когато да се освободи Австрия отъ опека на Германия е трудно, ние трѣба да прибѣгнемъ къмъ едно: да противопоставимъ на австрийския блокъ славянското вжтрѣшно единение. Починътъ трѣба да излѣзе изъ Русия. Между това, въпрѣки заявлението на поляцитѣ на Пражскія Съборъ, че тѣ за собственитѣ си интереси желаятъ могъществото на Русия, тѣ още не сж получили тѣзи граждански права, съ които се ползватъ славянскитѣ народи въ всички страни. И така, заключението на Крамаржъ е песимистично. Изтеклата година не донесе придобивки на славянството; напротивъ...

Водачътъ на полската демокр. група Р. В. Дмовскій заяви, че въ миналата година сж побѣдени всички: поляци, сърби, руси, защото всички сж се ржководили отъ чувствата. Спечелиха българитѣ, защото се ржководиха отъ разумъ и добиха своята независимостъ. Той не се изказалъ въ Думата за анексиата — защото неговитѣ думи могли да се изтълкуватъ въ полза на враговетѣ на славянството. Тукъ се много бавили и спирали отъ чувства. Той е песи-

мистъ. Неославизмътъ е изгубилъ своята основа, тъй като Австрия не може се откопча отъ Германия. Той не вижда възможностъ за широка славянска политика сега; прочее, трѣба да се ограничимъ съ работа за укрѣпление на всѣки славянски народъ на неговата си почва и да се засилва у всѣкого отъ тѣхъ славянската идея. Мислитѣ на Р. В. Дмовский допълни проф. Димша, членъ на Господ. Съвѣтъ. Той се сърди главно, че рускитѣ законод. тѣла не направили нищо въ духа на рѣшенията на Пражския съборъ.

И въ другитѣ засѣдания Крамаржъ и полскитѣ делегати особно напирарахъ върху това, че на поляцитѣ прѣзъ годината отъ Пражския съборъ не сж дадени права: езикътъ имъ се прѣслѣдва, земски и градски учреждения нѣматъ, въ училищата не се учи по полски, а сега се откъсва отъ Полша Холмската епархия, което било едно разкъсване на единото полско царство. Сжщо било оскърбително за поляцитѣ и измѣнението на избират. законъ за Госп. Съвѣтъ въ 9-тѣ зап. губернии. По-късно Крамаржъ почна да се успокоява и да гледа по-бодро на бждащето. Той даже заяви, че дошелъ въ Русия отчаянъ и че ще се върне успокоенъ. Той, обаче, поддържа помиренито съ поляцитѣ, безъ което нѣма славянско сбединение. А това примирение, споредъ Крамаржа е възможно: доста е поляцитѣ да получатъ, казваше той, таквизъ права, каквито другитѣ народи — право на езикъ и на национално самоопредѣление. Защо се боите тол озъ отъ поляцитѣ? Тѣ нѣма да се занимаватъ съ ополчване руситѣ. Доста работа иматъ въ Познанъ и въобще въ борбата си противъ германския натискъ.

Клофачъ, водачъ на социалистическата-народна партия, говори силно противъ нѣмцитѣ. Славянитѣ трѣба да работятъ противъ завоевателната политика на Австро-Унгария, която се почва съ анексията на Босна. Славянитѣ трѣбва да бждатъ силни не само духовно и умствено, но и материално. Само силнитѣ икономически славяни могатъ да отидатъ противъ нѣмцитѣ. Силата трѣба да се черпи въ народа; тамъ трѣбва да иде интеллигенцията. Но национализмътъ е необходимъ за всѣко славянско племе. Съ туй тѣхно засилване ще дойде день на новъ Грюнвалдъ, когато руси, чехи и поляци ще смажатъ врага.

Въ Австрия, високо заявяваше Клофачъ, нѣма конституционенъ, парламентаренъ редъ; има фалшивъ и приторенъ парламентаризмъ, има насилия и онесправдания по всички линии. Славянитѣ трѣба да бждатъ дружни на всѣждѣ за да могатъ да се запазятъ отъ тѣзи насилия. Но трѣбва да се почне отъ развитието на националнитѣ, глбокитѣ народни пластове; тамъ трѣба да подиримъ и положимъ фундамента на една здрава славянска политика.

Особно впечатлѣние правѣше подчертаваното заявлѣние на поляцитѣ, особно на Р. Дмовский, че „поляцитѣ сж измамени“. Чуждението на Полша отъ Русия и отъ славянското дѣло било естествено. Полската душа не можала да се мири съ режима въ Русия. Старитѣ славянофили искали да отнематъ отъ поляцитѣ языка, националността и полит. имъ идеалъ. Новославизмътъ донесълъ нова

струя: не само Русия е нужна на славянитѣ, но и славянитѣ на Русия. Но въ Полша нѣкои не повѣрвали на неославизма. И тѣхнитѣ опасения като че се оправдали. Доказателство: новитѣ мѣрки противъ Полша.

На тѣзи натяквания отговориха М. В. Красовскій, графъ В. А. Бобринскій, проф. Бехтеревъ, проф. Филевичъ, Ю. Н. Милютинъ и др. Славянството не трѣба да е толкозъ смутено. Подобрѣния въ отношенията има; надежди за бждашето още повече. Това стана явно, между друго, и на руския съборъ на славянскитѣ организации. Ако поляцитѣ осждлатъ руситѣ, то и руситѣ има що да имъ противопоставятъ: отрицателното цоложение къмъ славянската политика на Дмовски, отсжтствието на поляцитѣ отъ Гоголевскитѣ праздници и отъ гощавката въ честь на галичанитѣ. Русия можеше да се държи пасивно въ Босненския въпросъ; но погрѣшката е станала. Обаче, най-лошото е, че въ австр. парламентъ Гломбински привѣтствува анексията отъ полско становище. Професоръ Филевичъ особно изсочи двуличието на поляцитѣ. Въ миналата година тѣ говориха, че тѣмъ е нужна „силна Русия“, увѣрваха, че ще обърнатъ фронтъ отъ изтокъ на западъ, а сега тѣ дѣйствуватъ враждебно, поддържатъ украинифилитѣ, ослабватъ Русия и противъ насъ се оплакватъ.

Делегатитѣ изъ галицкитѣ руси: Дудекевичъ, Н. П. Глѣбовицки и Д-ръ Д. Н. Вергунъ дадоха енергическо обяснение на онѣзи, които не знаятъ отношенията на поляцитѣ и руситѣ въ Галиция. Тѣ възставатъ противъ австрославизма, който нѣкои австрийски славяни, главно поляцитѣ, изтѣкватъ противъ новото славянско движение. Австрославизмътъ има за задача да сломи славянския оплотъ противъ австрогерманизма и да улесни германската колонизационна политика, която е проповѣдвалъ Бисмаркъ, почвайки отъ 1884 г. Въ руско-полскитѣ отношения нѣма искреностъ именно отъ страна на поляцитѣ. Руситѣ, народъ и интелгенция, дори неучаствающитѣ на Пражския съборъ, лоялно поддържатъ идеята за неуславянското единение. Между това, у г. г. поляцитѣ работата е малко по-инакъ. Веднага подиръ Пражкия съборъ организирани на тѣзи, които въ Прага направиха медоточиви заявления къмъ Русия, почнаха да трошатъ грандиозната постройка на славянската солидарностъ. Таквизъ бѣха, напр., *Kurier Lwowski* на г. Крекъ, или *Nowa Reforma* на г. Дабшински. Въ отговоръ на антируската демонстрация отъ страна на нѣмскитѣ депутати, въ полза на познанскитѣ поляци, поляцитѣ се проявяватъ враждебно противъ обединения славянски блокъ. Тѣ излазятъ враждебно и прстивъ галицко-руското население. Въ Прикарпатска Русия въ послѣднѣо врѣме, подиръ смъртъта на гр. Постоцки, поляцитѣ вършатъ нѣщо, което е даже срамотно да се разправя. Тѣ гонятъ жестко всичко галицко-руско население. Додѣго поляцитѣ не се ограничатъ въ прѣдѣлитѣ на етнографическа Полша и не се откажатъ отъ мечтата за историческа Полша, до тогазъ не може да бжде рѣчь за справедливо примирение.

Руско-полскитѣ отношения отнеха най-много врѣме въ разискванията на 12—15 май. Въ края забѣлѣжи се една нова нотка на

примирение. Графъ Олизаръ (полякъ), подиръ рѣчьта на проф. Филевичъ, забѣлѣжи, че поляцитѣ сж длѣжни да измѣнятъ своята политика по отношение къмъ галицкитѣ руси. Той призна, че поляцитѣ не трѣба да се мѣсятъ въ вжтрѣшнитѣ дѣла на Русия. Малорускиятъ въпросъ той го иамѣрва отъ чисто вжтрѣшенъ характеръ*. Това, което ми направи едно особно хубаво впечатлѣние, то е, дѣто нашиятъ другаръ по съвѣщанията Р. Дмовски, въ реферата, който вече е далъ въ Варшава по нашата работа въ Петербургъ, застѣпилъ се енергически за ползата отъ неославизма и неговата дѣятелность. И менъ лично се струва, че тоя сложенъ и мжченъ р.-п. въпросъ е близко до своето поне колко-годѣ сносно уравнение чрѣзъ удовлетворяване поляцитѣ въ тѣхнитѣ минимални *ria desideria* за едно самоуправление, а именно: 1) даване земски и градски учреждения съ официаленъ полски езикъ; 2) допускане полски езикъ въ школитѣ и въ университетата; 3) допускане полския езикъ въ сждилищата.

III.

Разискванията по малоруския или украинския въпросъ бѣха съвсѣмъ неочаквани, но и тѣ завзеха доста мѣсто въ нашитѣ съвѣщания. Тоя въпросъ се подигна отъ единъ украинецъ дошелъ изъ Москва, делегатъ на „Общество Славянской Культуры“, г. Славинский. Той осжжда руского правителство, че не давало свобода на национално и културно самоспрѣдѣление у малоруситѣ. Малоруситѣ били отдѣленъ народъ. Три народи: великоруски, бѣлоруски и малоруски съставлявали политическата руска единица. Малоруситѣ трѣбало да иматъ своята отдѣлна книжина, а тѣмъ до скоро се забранявало да иматъ евангелието на малоруски... Острата и безгактна рѣчь на Славинский извика неодобрение у повечето присжтствующи. Дори крайно умѣренниятъ и високо мждриятъ политикъ М. А. Красовский се възмути и даде отговоръ на Славинский, кѣто, между друго, каза: „И азъ съмъ малорусъ. Но въ Малорусия не приказватъ както г. Сл. Русската народность е една; тя има три клона: великоруски, бѣлоруски и малоруски, а никакъ не три отдѣлни народности. За това и украински въпросъ не сжществува“.

Сърбскитѣ делегати г. г. Д-ръ Н. Кумануди, Драшковичъ, Кошутичъ и босно-херцеговинскитѣ: г. г. Шола и Васильевичъ се държаха достойно и патриотически. Понѣкога болката на душата имъ

* Жално е, дѣто поляци изъ Австрия не се явиха, както не се явиха такива и изъ Германия нито на Пражкия съборъ, нито въ Петербургъ. Галицкитѣ поляци, бивши гости въ Прага, депутати въ австр. парламентъ: Добашински и проф. Здѣдеховски, както съобщаватъ изъ Львовъ въ *Neue fr. Presse*, заявили Крамаржу, че тѣ не могагъ да взематъ участие въ Петербургскитѣ съвѣщания по слѣднитѣ причини: г. мин.-прѣдседателтъ П. А. Столипинъ се солидализиралъ съ рѣчьта на мин. на правосждието въ Госп. Дума, обѣрната противъ поляцитѣ и полскитѣ сждии; проектъ за отдѣлянето на Холмщината и нейното русифициране; ограничението на поляцитѣ въ избирателнитѣ права, най-сетнѣ на събора на слав. организации въ Петербургъ се давала автономия за Босна-Херцеговина, а отказвала автономията за Полша.

ги тласкаше къмъ енергически и отчаяни вопли за отнетитѣ — нека върваме за късо врѣме — сърбски земи около Неретва. Тѣ говориха по нѣколко пжти и въ явнитѣ съвѣщания и на гошавкитѣ и обрѣшаха вниманието на руситѣ и въобще на присѣтствующитѣ славяни върху извършената надъ тѣхъ груба неправда и ужасно насилие. Както ще видимъ по-сетнѣ, тѣ можаха да прокаратъ една скромна въ полза на анектиранитѣ земи резолюция.

Колкото за българскитѣ делегати (Бобчевъ и Люцкановъ), и тѣ не пропускаха случай да кажатъ думата си толкозъ въ явнитѣ, колкото въ частнитѣ съвѣщания по всички въпроси, които бѣха поставени на дневенъ редъ.

На два-три пжти и на засѣданията и на гошавкитѣ независима България бѣше привѣтствувана въ лицата на присѣтствующитѣ нейни делегати. Прѣдседателтъ на клуба на общественитѣ дѣатели М. А. Красовский и професоръ М. М. Ковалевский съ горещи изрази честитиха България съ това, което можало да се нарече славянска придобивка. Всички присѣтствующи ставаха на крака, викаха ура!... и стискаха горешо рѣцѣтѣ на българскитѣ делегати. Трѣбаше човѣкъ да присѣтствува на тия горещи излияния на братски чувства, за да види беззавѣтната любовъ на Русия къмъ България, проявявана така осязателно въ тия минути...

Дѣятелността на българскитѣ делегати, като съставна частъ отъ южнославянската група, и тоя пжтъ се прояви, както го изискваха общитѣ интереси на югослав. солидарность. Благодарение на сговорливостта на сърбски, хърватски, словенски и български делегати, тѣ се споразумѣха много лесно върху интересувалитѣ ги точки при съвѣщанията: 1. по руско-полския, най-мжченъ и най-труденъ въпросъ, — ние заставахме на становището, че той е вжтрѣшенъ руски държавенъ въпросъ, че не можемъ да се мѣсимъ въ него, но не можемъ и да не желаемъ бързото му разрѣшение върху основа на справедливостта; 2. по босно-херцеговинския въпросъ ние се съгласихме да направятъ своя декларация сърбитѣ, а ние имъ запазихме съчувственото си отношение, и подържахме общата резолюция; 3. по сърбо-българскитѣ отношения, ние бѣхме ясни. Ние се съгласихме, че е неумѣстно, както да дѣлимъ сфери на влияние въ Македония, тъй и да прѣдоставяме териториални части въ полза на кого и да било. Ние бълг. делегати подържахме, че Македония трѣба да си остане цѣла и да самоопрѣдѣли единъ день своята сждба. До тогазъ трѣбва да се спрѣ въ нея всѣкаква враждебна пропаганда и насилие противъ българщината. Трѣгвайки отъ това становище ние моляхме да отидемъ по-нататкъ и да се споразумѣваме.

Въ резултатъ отъ нашитѣ частни прѣговори между южни славяни: българи, сърби, хървати и словенци, ние приехме слѣдната декларация, която се прочете отъ името на цѣлата група:

Делегатитѣ на южно-славянската група при славянскитѣ съвѣщания въ Петербургъ сме честити, че можемъ, както въ Прага, тъй и сега въ Петербургъ, да се прѣдставимъ прѣдъ васъ съ слѣднитѣ съвмѣстни изявления: 1. южнославянскитѣ делегати продължаватъ да

гледатъ на възможността на славянското културно-икономическо единение съ същата надежда, както и въ Прага; 2. като съзнаватъ че за успѣха на това единение, нужно е съгласието на всичко славянски народи, южнослав. делегати и тоя пжтъ си позволяватъ да изкажатъ искренното желание щото руско-полскитѣ отношения да се поправятъ колкото се може по-скоро. Ние сме дълбоко убѣдени, че при добра воля отъ двѣтѣ страни и при съзнанието на правдата и необходимостта въ взаимни отстъпки, ще се намѣри основа за разрѣшение на спора. При това югославянскитѣ делегати разбиратъ че по никой начинъ не бива да се спира по-нататъшната дѣятелностъ за една културно-икономическа солидарностъ и за разрѣшение и на други важни въпроси, близко относящи се до живота на славянскитѣ племена. — 3. Южнославянскитѣ делегати най-сетнѣ, не могатъ да не заявятъ, че за успѣшната културно-икономическа работа на славянскитѣ народи, необходимо е едно близко и всестранно сприятеляване и съглашение на свободнитѣ южносл. държави.

IV.

По специалнитѣ два въпроса: за Славянска банка и за Всеславянската изложба въ Москва, во врѣме на която да се свика и общъ всеславянски съборъ, бидоха посветени особни явни и частни съвѣщания. Едно такова съвѣщание се държа и въ дома на градския кметъ Н. И. Гучковъ, въ Москва.

Въпросътъ за „Славянската Банка“ бѣ разработенъ и поддържанъ и лани, на Пражския Съборъ, и сега — въ Петербургъ отъ вѣщия въ работата прѣдседателъ на Пражката „Промислена Банка“ Д-ръ Прейсъ. Горещъ поддържателъ на идеята е и почтенниятъ люблянски кметъ познатиятъ словенски патриотъ Иванъ Хрибаръ. Банката се крои да бжде открита въ Прага, до дѣто бжде възможно да се прѣнесе въ Петербургъ. Основниятъ капиталъ на Банката се прѣдполагаше 25 мил. крони, отъ които 10 милиона назначени за Русия, 10 — за Чехия и 5 за другитѣ славяни. Сега чехската делегация прѣдложи слѣднитѣ положения:

1. Славянската Банка се учредява за търговски цѣли, съ 10.000.000 кр. капиталъ, подписанъ отъ разни славянски учреждения.
- 2. Банката да се открие вънъ отъ Русия, по явни политически съображения. За това ще се открие тя въ Прага. По-късно ще се уреди откриването на една „Славянска Банка“ въ Петербургъ.
- 3. Тѣзи двѣ банки ще сж въ тѣсно общение една съ друга, за да може съвмѣстната имъ дѣятелностъ да достигне главната си цѣль — прокарване на едри финансови операции въ полза на славянитѣ.

Това бѣ вкратцѣ новиятъ чехски проектъ, който се сключваше съ надеждата, че впоследствие Пражката славянска банка ще може да се обедини напълно съ Петербургската. Разискванията, които станаха по тоя въпросъ и въ които взеха участие г. г. М. М. Теодоровъ, А. А. Стаховичъ, Хрибаръ, Люцкановъ, М. В. Красовский, А. А. Василевъ, показаха едно: голѣмата сложностъ и трудностъ на въпроса. Едни намѣрвахъ сумата 10 милиона кр. нищожна

и поддържаха, че тукъ трѣбватъ поне 50 мил.; други се изказваха за съюзна Банка върху акционерни начала; трети, че нека се почне отъ малко и послѣ ще се разшири и капиталъ и дѣятелностъ, която на първо врѣме може да бжде: емисионна и финансиране различни прѣдприятия; почти всички клонѣха къмъ необходимостта да се заинтересуватъ въ работата освѣнъ славянски, но още и англо-французки капитали. Най-послѣ, по тоя въпросъ се избра една комисиия, която да разработи приготвения вече уставъ и подробности-тъ за дѣятелността на бждещата Славянска Банка, като се съобрази и съ руския животъ.

По въпроса за Славянската изложба бѣше посветено особно съвѣщание (на 14 май) подъ прѣдседателството на чехския делегатъ Дюриха, шефъ на аграриитѣ въ Чехско. Споредъ четения докладъ: Славянската изложба трѣба да прѣдстави развитието на съществуящитѣ направления у всички славянски народи. Партийнитѣ течения се изключватъ. Организацията на изложбата се възлага на главенъ комитетъ отъ прѣдставители: 14 отъ Русия, 8 поляци, 8 чехи, 4 сърби, 3 българи, 2 словинци и 3 хървати. Комитетътъ ще заседава въ Москва или Петербургъ, гдѣто ще стане изложбата. Комитетътъ ще рѣши въпроса за покровителството на изложбата: дали да бжде подъ покровителството на царствующи славянски челяди или на голѣми славянски градове. Програмата на изложбата съдържа 11 групи: изкуство, етнография, литература, военно и морско дѣло, промишленостъ, земледѣлие, социално устройство, културни стрѣмежи, историко-археологически отдѣлъ, инженерно дѣло и архитектура, търговия. Срѣдствата за устройството на изложбата сж: кредитъ отъ държавитѣ, които взематъ участие въ изложбата, отъ градоветѣ, отъ земствата и др.

Събранието на делегатитѣ прие по принципъ пълния и обширенъ докладъ и изказа желание щото срокътъ на изложбата да бжде 1912 год. Обаче, частното събрание, държано специално по прѣдмета въ Москва, въ дома на градския кметъ, въ присѣдствието на прѣдставители отъ търговско-борсовитѣ и промишлени учреждения, намѣри за прѣждеврѣменно да се опрѣдѣлява датата за осъществление изложбата. Както е рѣшено въ Пражкия славянски съборъ на тая изложба ще бжду свиканъ първи общи Всеславянски съборъ отъ всички земи, въ които живѣятъ славянски народи. Во всѣки случай славянската изложба не ще бжде по-късно отъ 1915 г.

Сжшиятъ день (14 май) се състоя тържественото събрание на „Общество взаимности славянскихъ ученыхъ“. Прѣдседателтъ, професоръ В. М. Бехтеревъ изтъкна важността на науката като най-добра и важна сила за обединението на славянитѣ. Подиръ него М. М. Ковалевский подчерта значението на „Славянското общество на ученитѣ“ и покани славянскитѣ гости да се присъединятъ къмъ това общество. К. В. Жаковъ говори, че на Русия прѣдстои голѣма дѣятелностъ въ областта на етнографията и антропологията, тъй като на пространството, което тя занимава, се говорятъ 111 язици и нарѣчия. По-нататкъ ораторътъ посочи на важността,

която придавали вече и славянскитѣ народи на областъта на философската мисль. Бутчикъ — у чехитѣ, Струве — у поляцитѣ, М. Достоевски и В. С. Соловьевъ — у руситѣ свидѣлствуватъ за това, че се намѣрваме въ навечерието на появяване на единъ славянски Кантъ. Говориха и други оратори все върху значението на солидарността у славянитѣ въ областъта на науката.

V.

Ако първитѣ съвѣщания, особно явнитѣ, бѣха пълни съ горчиви взаимни укори, хвърлени между руси и поляци; ако първитѣ засѣдания можеха да извикатъ не само единъ песимизмъ, — но и да допуснатъ едно малко поколебание въ добрия изходъ на така славно почнатото въ Прага славянско дѣло, то по-сетнѣшнитѣ срѣщи почнаха да поправятъ положението. Поляци и руси станаха по-сговорливи, а руско-полскиятъ въпросъ бѣше le clou на всичкитѣ съвѣщания. Защото, нека се признае, безусловно справедливата мисль: руско-полскиятъ сговоръ е важно условие за една по-нататѣшна работа при обединение на славянитѣ върху културно-икономическа почва; дори нѣкои отиватъ по-далечъ и казватъ: не стане ли това руско-полско мирение, нѣма и славянско единение, нѣма и славянска солидарность. Ние, южнитѣ славяни, на съвѣщанията не можехме да сподѣлимъ тази мисль по единъ безусловенъ начинъ. Това се вижда отъ декларацията на южно-славянската група, която прѣдадохме по-горѣ.

Ние мислѣхме и мислимъ, че би било голѣма грѣшка да се спираме прѣдъ каква и да било спѣнка, която врѣменно се изправи въ пѣтя на развитието на славянската мисль.

Къмъ края, нашитѣ съвѣщания трѣгнаха въ единъ по-гладкъ пѣтъ. Отъ челото на Д-ръ Крамаржъ взе да се махва оня облакъ, съ който той се яви на първото засѣдание и при осѣняването на който той бѣше произнесълъ думитѣ: „всичко е изгубено, ако не се достигне едно съглашение“. Сега почна да се разясня: „цвѣтето, което цвѣна въ Прага, не е измръзнало“, взе да казва той; това цвѣте е било пазено и запазено и никакви мразове не сж го засегнали. Споредъ щастливото изражение на Н. А. Хомякова, прѣдседателъ на Господ. Дума, казано на една отъ гошавкитѣ, не само нѣма мѣсто за безпокойство, но трѣбва да се признае: По пѣтя на единението направена е голѣма стѣпка напредъ. Като старъ градинарь — завърши той, азъ знамъ отъ опитъ, че окапването на нѣкои даже измръзнали цвѣтове, не е въ вреда нито на плодоветѣ, нито на самото дърво. Дървото спечелва отъ къмъ кореня; плодоветѣ ставатъ по-едри, по-сочни. Отъ безплодни карания (сори) ние, славянитѣ, минаваме къмъ обективни прѣпирни, къмъ искрено и откровенно обсъждане. А това е голѣмъ плюсъ въ славянската работа.

Най-сетнѣ, въ послѣдния день въ частнитѣ съвѣщания се взеха слѣднитѣ двѣ резолюции:

I. По руско-полскитѣ отношения: „Като обсъди подигнатитѣ въ засѣданията на изпълнителния комитетъ въпроси, ка-

сающа се до руско-полскитѣ отношения, изпълн. комитетъ, намѣрва че руско-полското съглашение въ Русия и вънъ отъ нея, може да бжде достигнато само съ неуклонното прилагане принципитѣ на Пражкия съборъ, т. е. съ признаването пълното равноправие на двата народа, недопустимостта на никакви изключителни закони и чрѣзъ признанието за всѣки народъ въ неговата родна земя права на езикъ, на школи и на учреждения, които обезпечаватъ националното му развитие“.

Тази резолюция помири, така да се каже, двѣтѣ страни руска и полска. Въ нея има нѣщо неопрѣдѣлено; но това неопрѣдѣлено бѣше доста добрѣ обяснено при частнитѣ събрания, на които присѣтствуваше и прѣдседателтъ на Госп. Дума Н. А. Хомяковъ.

II. По боснийско-херцеговинския въпросъ се взе слѣдната резолюция :

„Като изслуша заявления на сърбскитѣ членове отъ изпълн. комитетъ въ съвѣщанията, по въпроса за анексията на Босна и Херцеговина, който смути цѣль славянски свѣтъ, слав. изпълн. комитетъ полага, че чисто политическата страна, засегната въ това заявление, не влиза въ кръга на вѣдѣнието на комитета; но моли всички славянски депутати отъ австрийския парламентъ да направятъ всевъзможни усилия за развитие на културни връзки съ братята въ Босна и Херцеговина“.

Добрѣ е да се каже нѣщо за допълнението (съобразителната частъ) къмъ първата резолюция, съставено отъ М. В. Красовский. Въ него е казано: „Изпълнителниятъ комитетъ не може да види въ областта на руско-полскитѣ отношения проявления или дѣйствия, които би давали достатъченъ поводъ да се съмнѣва нѣкой въ възможността за по-нататъшна съвмѣстна работа въ попрището на славянското единение. Законодателнитѣ прѣдположения за отдѣлянето на Холмска Русия и за ограничението избирател. права на поляцитѣ по избора на членове въ Государ. Съвѣтъ отъ 9 западни губернии, както и други актове, посочени като стѣсняващи правата на полската народност, не могатъ да служатъ за прѣпятствие на това, тъй като нито народното прѣдставителство, нито широкитѣ обществени кръгове не сж изказали още опрѣдѣлено своето отношение къмъ тѣзи прѣдположения. Изпълн. комитетъ вѣрва, че всѣка мѣрка обърната къмъ стѣснение правата на полската народност въ Русия ще срѣщне дружень отпоръ отъ страна на най-добритѣ прѣдставители на руското обществено мнѣние, което съзнава, че усиляване враждата между двата главни славянски народи еднакво е вѣрдително за тѣхъ, за цѣлото славянство, и служи само въ полза на враговетѣ му. Затова изпълн. комитетъ гледа на горнитѣ явления като на прѣходни и е увѣренъ, че широкото разпространение между руското и полското общества началата на Пражкия съборъ неизбежно и скоро ще доведе до уравниение руско-полскитѣ разногласия и до разрѣшение на всички спорни въпроси върху началата на пълното уравниение въ правата на прѣдставителитѣ на руската и полска народности и съ прѣдоставяне на полската народност въ етнографическитѣ ѝ прѣдѣли широки

права на самоуправление, на ползуване отъ своя езикъ и развитие на своитѣ културни и национални особености.

„Колкото се отнася до Галиция и Червонна Русия, макаръ Изпъл. комитетъ съ горчевина да забълтзва, че тамъ има голѣми трудности за съгласяване на борящитѣ се народи, както въ полската, така и въ руската срѣди, пакъ подобни явления не би трѣбвало да спиратъ продължението дѣлото на славянското обединение“.

VI.

За да идатъ въ Москва славянскитѣ делегати бѣха поканени отъ „Общество славянской культуры“, въ което влизатъ силно прогресивни елементи и горещи привърженици на свободи за поляци и малоруси. Това посѣщение не влязаше въ първоначалната програма; но то не бѣше излишно. Тукъ делегатитѣ имаха случай да се сприкажатъ съ москвичитѣ, които, вѣроятно ще бждатъ прѣкитѣ участници въ устройството на всеславянската изложба. Освѣнъ това въ въпроса за банката не може да се игнорира най-мѣродавното мнѣние на финансово-промишленитѣ прѣдставители на Москва.

Славянскитѣ гости бѣха тържественно посрѣщнати на 17-й май. Вечерта тържественно събрание въ „Общество славянской культуры“ подъ прѣдседателството на академика Коршъ. Тукъ говориха познатиятъ философъ-професоръ князь Евгений Трубецкой, Крамаржъ, професоръ графъ Комаровский, Дюрихъ, Клофачъ, българскитѣ и стрѣбски делегати. Особенно обрна внимание рѣчта на кн. Трубецкой. Съ своето идване въ Москва славянскитѣ гости, каза той, доказаха, че искатъ да се сближатъ съ народна Русия. Рускиятъ народъ винаги е ималъ влечение къмъ славянството: това той доказва съ своята роль въ руско-турската война за бълг. освобождение. Западни и южни славяни се сближаватъ съ Русия не само по родство, но и по общи идеали, интереси и дѣла. Въ борбата си съ германската стихия славянството възлага упования на Русия. Русия и славянството взаимно си желаятъ сила и слава. Руситѣ се отнесоха съ болка къмъ присъединението на Босна и Херцеговина. Както Русия, така и славянитѣ сж за оградане самобитната духовна физиономия на всѣки славянски народъ. Руситѣ поставятъ тоя принципъ въ основание на славянското единение.

И тука Крамаржъ настоя върху своята постоянна мисль: „дайте право на поляцитѣ, ние друго не искаме“. Въ политиката нѣма чувства. Западнитѣ славяни, каза той, не искатъ нищо отъ Русия. Тѣ сж силни съ своето въодушевление, съ своята култура и ще се запазятъ отъ нѣмския натискъ; за себе си тѣ не се боятъ: тѣ сж прѣднитѣ постове за защита на славянството и Русия отъ германската вълна. Но ако паднатъ тѣзи прѣдни постове, то едва ли руситѣ ще се справятъ съ общия врагъ — Дюрихъ възрази на Клофачъ по въпроса за чувството въ политиката; напротивъ въ политиката трѣба да има любовъ. Съ тая любовъ Чехия, унищожена слѣдъ Вестфалския пиръ, достигна своята нинѣшна сила и своето развитие. Трѣбва да се въоружимъ съ любовъ за засилване на славянитѣ.

Клофачь особно настоя на икономическото-социалното славянско единение, на будене въ маситѣ славянско съзнание. Не запознаване и сближаване по всички линии. Русия трѣбва да стане силна материално, научно-културно и икономически. Бѣлг. делегати тукъ говориха главно върху значението на Москва за Българитѣ, които иматъ къмъ първопрѣстолната и златоглава столица, събирателка на рускитѣ земи, единъ видъ култѣ. Тукъ сж работили нѣкои отъ първитѣ дѣйци на български ренесансъ: Венелинъ, Инсаровъ-Катрановъ, Жинзифовъ, Бончевъ; тукъ е билъ центрѣтъ на дѣятелността на Аксаковци; тукъ се е раздалъ първия тржбенъ гласъ на Царя-Освободителя за българското освобождение: отъ тукъ би могълъ да се даде и първия тласкъ за една по-силна борба противъ германския индустриално търговски Drang къмъ Балкана. Бѣлг. делегати и тукъ казаха своята дума за да защитятъ своя народъ отъ натяквания по случай мнима некоректностъ си къмъ славянството.

Въ Москва се държахъ частни съвѣщания по банката и изложбата, които, обаче не измѣниха, рѣшаваното въ Петербургъ. Въ за сѣданието, държано у градския кметъ Н. И. Гучковъ, на което присѣтствуваха видни прѣдставители отъ търговско-индустриалния свѣтъ, като г. г. Г. И. Крестовниковъ и Н. И. Прохоровъ, се прие за нужно да се присѣжли къмъ приготвяне за учредението, както на Все-славянската изложба, така и на Банката.

VII.

Отъ казаното до тука се вижда, че на първо мѣсто при славянскитѣ съвѣщания бѣше и остана изправенъ единъ важенъ и жестокъ въпросъ: руско-полскитѣ отношения. Тоя въпросъ, както и въобще уреждането междудържавнитѣ и международни отношения на славянскитѣ племена и държави, бидейки отъ вѣдомството на други фактори, не можеше освѣнъ да бжде прѣдметъ на разискване и вземане на резолюция повече идейна, както и стана. Колко и да изгледватъ като на чисто академически съвѣщанията, но азъ си позволявамъ да твърдя, че отъ тѣхъ не може да не произлѣзе и практически резултатъ. Споредъ справедливото забѣлзване на Хомякова и това е вече сполука, че се минава отъ празнитѣ карания въ конкретни прѣпирни и разисквания. Хората, които могатъ да разискватъ, ще могатъ и да дойдатъ до едно заключение, ако не днесъ, тò утрѣ. Ще се дойде до „заключение“ и по руско-полскитѣ отношения, при всичко, че още не е надвита неотстъпчивостъта и отъ двѣтъ страни: поляцитѣ не сж достатъчно примирителни, руситѣ не могатъ, естествено, да се подчинятъ на високи размѣри отъ искания, каквито се формулиратъ отъ шовинисти-поляци. Самитѣ поляци не сж съгласни между себе си, и споредъ мене, тукъ е трагизмѣтъ въ положението на тѣзи, които (като Р. Дмовски, графъ Олизаръ, графъ Потоцки, Димша), проникнати отъ идеитѣ на неославизма, встѣпватъ въ прѣговори и се съвѣщаватъ за да се намѣри единъ изходъ върху основата на пълната равноправностъ и справедливостъ. Въ послѣднѣо врѣме проф. Здзедеховски печата въ „Моск. Ежедневникъ“ статья: „Австрославизмъ и Россія“, която навѣва много скърбинъ

мисли и която е извикала доста енергически отговоръ дори у такъвъ горещъ привърженикъ на полската равноправностъ, какъвто е князь Григорий Трубецкой. Професоръ Здзедеховский казва, че вече „къмъ възможността да се смѣни руското владичество въ Царство полско съ пруско може да се отнасятъ (поляцитѣ) съ пълно равнодушие“. И князь Трубецкой се провиква съ горчевина въ душата си: „Кждѣ е хвалениятъ реализъмъ и съдържанността на поляцитѣ, съ които тѣ искаха да ни импонироваатъ? Гдѣ сж тѣхнитѣ увѣренія въ братски чувства къмъ руския народъ, тѣхнитѣ заявления за това, че тѣхнитѣ сърдца тупатъ въ унисонъ съ нашитѣ, че за тѣхъ руското дѣло е нераздѣлно съ тѣхното собствено? Нима това сж били само думи, задъ които не е имало нищо друго? Ние това не вѣрваме.“

И князь Трубецкой прави тоя диагнозъ на славянската болка: „Ние руситѣ трѣба вече да разберемъ, че всичката сжшина на славянския въпросъ и на неговото разрѣшение състои въ това — Русия да бжде силна. Кога ние (руситѣ) бждемъ силни, тогазъ, както магнитътъ притегля желѣзото, така сжщо и ние ще привлѣчемъ къмъ себе си славянитѣ. И тогазъ, властно, като старши братя, ние ще вземемъ срѣди славянитѣ подобающето си мѣсто и нашата сила ще бжде силата на всички славяни. А силна може да стане само обновена Русия. Кога пъкъ ще настъпи това обновление, ние, разбира се, не знаемъ; ако понѣкога ни дотегва отъ отсрочки, тѣ не сж способни да разклачатъ у насъ вѣрата, съ която ние живѣемъ...“

Послѣднитѣ рѣшения въ частнитѣ съвѣщания се отнасятъ 1. до срока, кога да се свика пакъ Изпълнителниятъ комитетъ; тоя срокъ е ноемврий 1909 г. и пакъ въ Петербургъ; 2. слѣдующиятъ Славянски съборъ да се свика въ столицата на България — въ София прѣзъ мѣсець май 1910 год.

За насъ българитѣ е отъ голѣма важностъ послѣдното рѣшение, което се взе единодушно, при радостни изявления отъ всички. И руси, и поляци, и чехи, и южни славяни по тозъ случай още еднѣжъ засвидѣтелствуваха своята любовъ къмъ малка България, достойна за уважение, благодарение на усилията, които прави да се продигне просвѣтително, културно, икономически. И азъ съмъ убѣденъ, че дори при липсата на оня комфортъ, на който се радва всѣки културенъ славянинъ въ Петербургъ, Москва, Прага, Варшава, пакъ у насъ славянскитѣ делегати и гости, събрани на Славянски съборъ въ подножието на Витоша, ще останатъ благодарни. Българското общество, което е винаги показвало своята славянска душа, и въ тоя случай ще трѣпне отъ ревностъ да се отсрами. И то сигурно ще даде да се види най-важното въ тоя случай: че българскиятъ народъ е заслужилъ своята свобода и независимостъ, добити въ името на славянската идея, че въ неговитѣ гърди се пази глбоко любовта и прѣданността къмъ славянството, и че завѣщанията на славянскитѣ апостоли св. св. Кирилъ и Методий сж живи у насъ и се пазятъ като свещени и скъпоцѣнни прѣдания.